

Vinnyts'ka oblast'. – Kn. 1. – Vinnytsya : DP “Derzhavna kartohrafichna fabryka”, 2006. – 908 s.

4. Reabilitovani istoriyeyu: U dvadtsyaty semy tomakh. Vinnyts'ka oblast'. – Kn. 2. – Vinnytsya : DP “Derzhavna kartohrafichna fabryka”, 2007. – 848 s.

5. TsDAGO Ukrainy. – F. 1. – Op. 6. – Spr. 509.

6. Tam samo. – Op. 18. – Spr. 12.

7. Chyrko B. V. Natsional'ni menshyny v Ukraini (20–30-ti roky XX st.). – K., 1995. – 214 s.

Prydybaylo O. M., graduate student of the Department of the History and Archaeology of the Slavic peoples, National Pedagogical University by M. P. Dragomanov (Ukraine, Kiev), prydybaylo@gmail.com

Changes in national policies of Soviet Ukraine in the 30th years XX century (for example German and Polish minorities)

The national policy of the Soviet state in the 30-ies of XX century have a number of characteristics – especially this increased repression and curtailment policy meet national interests. Currently, the national question is no less acute and urgent for both the international community and our country in particular. The impetus for change in national policy on minorities were foreign and internal factors such as prewar threat in the international arena, the failures in the implementation of collectivization, which put the blame on “saboteurs”, “class-hostile elements”, “nationalists” and so on. Repressive actions were under an appropriate legal framework and included activities such as dismissal, elimination of educational institutions, national theaters and publishing houses, relocation and imprisonment.

Keywords: minorities, repression, national policy for resettlement.

Прыдыбайло О. М., аспирантка кафедри історії та археології слов'янських народів, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), prydybaylo@gmail.com

Изменения в национальной политике советской Украины в 30-е гг. XX ст. на примере немецкого и польского меньшинства

Национальная политика Советского государства в 30-е гг. XX ст. имела ряд характерных черт – прежде всего это усиление репрессий и свертывание политики удовлетворения национальных интересов. Сейчас национальный вопрос не менее актуален как для мирового сообщества, так и для нашей страны в частности. Толчком к изменениям в национальной политике в 30-е гг. стали внешнеполитические и внутренние факторы, такие как предвоенная угроза на международной арене, провалы в осуществлении коллективизации, вину за которые положили на “вредителей”, “классово-враждебных элементов”, “националистов”, “шпионов” и других. Репрессивные акции имели под собой такие меры как увольнение с работы, ликвидацию учебных заведений, национальных театров и издательств, переселения и заключения в тюрьмы и табора.

Ключевые слова: национальные меньшинства, репрессии, национальная политика, переселение.

* * *

УДК 001.89“71”:631.526.3“19”

Василюк П.
директор Українського інституту експертизи сортів
рослин (Україна, Київ), vasyliuk@sops.gov.ua

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК НАУКОВИХ ЗАСАД ВІТЧИЗНЯНОГО СОРТОВИПРОБУВАННЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Вітчизняне сортопробування базується на наукових засадах дослідницької роботи, основи яких закладено ще наприкінці XVIII – початку XIX ст. Як показали результати дослідження, принципи триразової повторності дослідів і відповідності сортів до ґрунтово-кліматичних умов регіону стали одними з основних при розробленні в 1923 р. методики сортопробування та запропонованого В. В. Талановим у 1928 р. сортового районування. Метою статті є висвітлення еволюції наукової думки в напрямі випробування сортів.

У наведеному матеріалі методом історико-наукового дослідження розкрито передумови розроблення і запровадження єдиної методики сортопробування для всіх спеціалізованих установ. З'ясовано мотивацію початку такої роботи, висвітлено основні напрями, за якими досліджували сорти на початку ХХ ст., показано на які властивості й особливості рослин і сортового насіння звертали увагу при виборі краєвих.

Ключові слова: сортопробування, сортомережа, сорт, методика сортопробування, районування сортів, стандартизація.

За визначенням вільної електронної енциклопедії “Вікіпедія”, наука – це форма інтелектуальної діяльності людей, скерована на отримання знань про природу, суспільство, мислення, на відкриття об'єктивних зако-

нів світу і передбачення тенденцій його розвитку. Сукупність накопичених знань, як теоретичних, так і практичних, дає можливість формувати досвід у розвитку окремих напрямів дослідження, зокрема агрономії, і як наслідок – підвищення продуктивності галузевого виробництва. Вітчизняне сортопробування також базується на результатах наукових підходів у вивченні сортів культивованих рослин.

Аналіз передумов розвитку наукових основ вітчизняного сортопробування дозволив з'ясувати, що перші спроби запровадження робіт з вивчення сортів були ще у другій половині XVIII ст. Тоді сортопробування проводили з метою виявлення кращих зразків за якістю і врожайністю, що відіграло значну роль з економічної точки зору для комерційних фірм [1]. У першій половині XIX ст. вже визначали доцільності вирощування тих чи інших сортів у місцевих умовах [2]. Таким чином, ще тоді було визначено фактори, що стали основним критерієм районування сортів, проведеного вже в середині ХХ ст., підбір сортів відповідно до ґрунтово-кліматичних властивостей території. У цей час також закладено перші наукові основи сортопробування: відсутність строкатості ґрунтів під дослід, використання селекційного матеріалу, триразова повторність дослідів, однакова густота посіву, відсутність на ділянці бур'янів, застосування спільних методів і засобів збору врожаю, його очистки та сортування, визначення основних на той час показників якості зерна (абсолютна вага, кількість зерен у п'яти золотниках, склоподібність, плівчастість та ін.), застосування математичного методу оцінки похибок спостережень. Наприкінці XIX ст. дослідів з випробування сортів розширилися завдяки дослідженням біології і фізіології рослин. З цього часу також було запроваджено колективне сортопробування.

Важливою подією в історії принципу організації сортопробування стало прийняття в 1911 р. запропонованої П. В. Будріним резолюції щодо організації при обласних селекційних станціях мережі сортопробувальних ділянок та виділення цього напрямку в окремий розділ наукової програми установ [3].

Період 20-х років минулого століття увійшов в історію розвитку аграрної науки і дослідної справи етапом “ренесансу”, що характеризувався створенням низки галузевих дослідних установ і освітніх закладів. Особливого піднесення також набули дослідження наукових підходів проведення сортопробування. В цьому напрямі слід відмітити діяльність Сорто-насінневого управління Цукротресту (СНУ) та Всеукраїнського товариства насінництва (ВУТН). Перша організація у 1923 р. у власній мережі з проведення колективних досліджень запровадила єдину систему колективного сортопробування, розробивши спеціальну методику, а друга створила особливу мережу сортопробувальних пунктів □ Українську сортомережу.

Дослідні установи СНУ Цукротресту сортопробування проводили з цукровими бур'яками, озимом пшеницею, озимим житом, ярими культурами та бобовими, прагнувши до одноманітності на всіх шляхах випробування, використання отриманих даних як результату колективного, тобто множинного за єдиною програмою і методикою дослідів [4].

Управління на другому засіданні свого дорадчого органу Наукової ради (27 грудня 1922 р.) затвердило

організацію випробування сортів, що включала сорто-випробування супереліти, маточного насіння та заводського насіння першої репродукції від маточного [5]. Програма роботи пунктів включала польові дослідження з питань удобрення, обробітку ґрунту і механічних прийомів вирощування буряку та сортовипробування [6].

В мережі ВУТН було визначено напрями дослідження сортів: *біологічне* – з метою виявлення стійкості до умов зростання; *господарське* з метою визначення їхньої продуктивності й ступеня стійкості врожаю в різних природно-історичних районах; *технічна* оцінка сортів; *морфологічне* за господарськими та біологічними властивостями; *географічне* з метою виявлення ареалу їхнього поширення та відповідного картографування [7]. Діяльність обох мереж було узгоджено і на основі наукових напрацювань галузевих дослідних станцій розроблено єдину методику сортовипробування.

Після неврожаю 1921 р. та його наслідків особливу благодійну діяльність на території РРФСР розгорнула американська організація American Joint Distribution Committee (Джойнт). В 1922–1924 рр. нею, а також Бюро створення і розмноження нових сортів польових культур завідував відомий засновник системи державного дослідження сортів сільськогосподарських культур В. В. Таланов. У 1924 р. Бюро почало ініціювати заснування Державної мережі сортовипробування на території колишньої РРФСР і на кошти Джойнта це вдалося реалізувати. Працівниками Держсортмережі під керівництвом В. В. Таланова запроваджено методику проведення сортовипробування для різних культур, основи апробації й усесторонньої оцінки сортів. В основу роботи було покладено розроблений вченим принцип “багатобічності експериментів” [8].

До завдань Держсортмережі входило вивчення сортів сільськогосподарських культур за: 1) урожайністю; 2) стійкістю врожаю, зумовленою толерантністю проти несприятливих біотичних факторів, хвороб, шкідників та ін.; 3) якістю врожаю в умовах певного регіону (ґрунтово-кліматичних умов, агротехніки вирощування, сівозмін). На базі такого вивчення проводили вибір для району найкращих сортів [9, с. 278–293]. Зерно врожаю сортоділянок досліджували за такими ознаками: 1) абсолютна вага; 2) натура; 3) крупність; вирівненість; 4) морфологічні й фізичні ознаки (форма, колір зерна, характер борозенки, виповненість, ушкодження шкідниками); 5) скловидність; 6) хімічний склад; 7) вихід і якість муки; 8) хлібопекарські властивості [10].

Важливою в розвитку вітчизняного сортовипробування стала II Всесоюзна науково-агрономічна нарада Цукротресту, яка проходила 5–14 березня 1927 р. у Києві. Беручи до уваги результати її обговорень, відділ сортовипробування Всесоюзного інституту прикладної ботаніки та нових культур (створеного в 1924 р.) склав перспективний план розвитку дослідної справи і, зокрема, сортовипробування на 1927–1931 рр., який головним чином базувався на вдосконаленні методики випробування сортів і поглибленні роботи минулих років. Робота ВШПБ, насамперед, полягала у таких напрямках:

– проведенні конкурсного випробування найкращих сортів хлібних, бобових, кормових і технічних культур у державному масштабі в різних природно-історичних районах Союзу (Державна мережа випробування).

– усесторонньому вивченні якості урожаю різних сортів, а також вивченні стійкості сортів проти посухи, вимерзання, вивчення імунітету сортів до енто- і фітошкідників, порівняльній оцінці сортів на базі вивчення якісної та кількісної сторони урожаю, – їхньої стандартизації та районування.

– виборі й ґрунтовному вивченні (сортівивчення) нових, урожайніших, стійких чи кращих за якістю сортів досліджуваних культур як інтродукованих, так і з числа створених селекційними установами Союзу та виділених відділами Інституту із світової колекції, і подальшому розмноженні найкращих із них відповідно до укладених домовленостей з місцевими насінневими організаціями на власних опорних пунктах.

– кінцевому випробуванні в умовах селянського господарства, а також популяризації та поширенні відповідно з погодженням із дослідними станціями і земельними органами серед широких мас селянського населення тих сортів, які виявилися найкращими за даними сортовипробування (мережа другого порядку й мережі селянських пробних посівів нових сортів).

На цій же нараді було прийнято низку резолюцій, серед яких зазначалися найважливіші досягнення проведених робіт: сортовипробування цукрових буряків дали підстави надати перевагу сортам урожайно-цукристого напрямку таких станцій як Уладівська, Іванівська, Білоцерківська, Теткинська, Рамонська, Іллінецька; беручи до уваги універсальність сорту Українка 0246, нарада рекомендувала цей сорт для більшості районів району цукрової промисловості, із безостих увагу заслужили № 11 Березотської станції і № 676 Харківської станції; на перше місце з вівса вийшли німецькі сорти Лохова, Лейтевицький, Гернінга, а також сорт Верхняцької станції 053; щодо гороху, найвищу оцінку отримали сорти Вікторія рання Мандорфська, Вікторія Гейне та Аляска, ячменю – Грушевський, Катеринославський, Тайа, Лайа, Цайа, озимого жита – Таращанське Верхняцької станції та Петкуцького типу Верхняцький сорт [11].

З метою перевірки значення найкращих сортів у реальних умовах селянського господарства Відділом сортовипробування ВШПБ організувалися районні мережі селянських перевірочних посівів, а також проводилося сортовипробування у міжнародному масштабі. Керівництво такого сортовипробування здійснював Агрономічний інститут у Римі в особі професора Отторіо Мунераті. Участь у ньому (крім СРСР) також брали Німеччина, Франція, Італія, Англія, Бельгія, Голландія, Чехословаччина, Польща й США [12].

Наступним зібранням спеціалістів-селекціонерів і насіннезнавців став Всесоюзний з'їзд з генетики, селекції, насінництва та племінного тваринництва, організований у січні 1929 р. До програми пленарного засідання було включено доповіді В. В. Таланова “Государственное сортоиспытание и его выводы в применении к селекции и семеноводству” та В. Г. Батиренка “Задачи и основные принципы организации государственного сортоиспытания” [13].

З доповіді В. Г. Батиренка стало зрозумілим, що вагоме значення сорту, як фактору урожайності серед інших чинників, постійно зростало, відповідно зацікавленість до питань сортовипробування, як зі сторони господарів, так і дослідної агрономії також зростала. Для

максимального використання ролі сорту в піднятті продуктивності сільського господарства та покращанні якості його продукції, необхідна була належна науково обґрунтована організація роботи з вивчення сортів, їх оцінки, районування, стандартизації, реєстрації та репродукції. Продуктивність в окремих природно-історичних районах відповідно до ступеня варіювання урожайності по роках визначали методом польового конкурсного випробування, технічну оцінку сортів □ лабораторними й іншими експериментальними методами. Велике значення відігравали провокаційні методи, тобто штучне відтворення природних несприятливих умов з метою виявлення реакції досліджуваних сортів на ці умови. Враховуючи наявність великої кількості ліній і відібраних номерів для випробування, було організовано, одночасно з основним конкурсним випробуванням, попереднє вивчення сортів. Такі дослідження проводили в головних природно-історичних районах країни з охопленням різноманітності ґрунтово-кліматичних умов. Роботу з вивчення сортів, їх оцінки і районування проводили в централізованому порядку під керівництвом Відділу сорто випробування Всесоюзного інституту прикладної ботаніки (його окремими мережами), а в Україні – Української сортомережі (Відділу сортівництва Українського інституту генетики і селекції). В практиці Української сортомережі для введення кращих сортів до програми основного сорто випробування оригінатор (селекційна станція) подавав матеріали, що засвідчували оригінальність сорту, характеристику пропонованого сорту за його біологічними та морфологічними ознаками (вказувалися такі спадково-морфологічні ознаки, за якими цей сорт можна було б легко відрізнити від інших, схожих до нього сортів) і відомості про врожайність сорту та якість урожаю за період, не менший ніж 3 роки випробування на станції [14].

Резолюції Всесоюзного з'їзду з генетики, селекції, насінництва та племінного тваринництва щодо районування та стандартизації сортів було подано у вигляді таких постанов:

а) в роботі необхідно враховувати не лише порівняльну врожайність сортів, але й їхню відносну стійкість проти шкідників, хвороб і метеорологічних умов, а також технічні й господарські якості, властиві сортам у різних ґрунтово-кліматичних районах. При оцінці сортів зважати на вимоги до якості зерна, представленого виробником, організаціями, які проводили заготовку і експорт продукції.

б) проводячи стандартизацію у всесоюзному масштабі й на базі даних Держмережі та заплановане районування в областях і республіках, рекомендовані сорти необхідно розподіляти на **“стандартні”**, **“рекомендовані”** і **“допустимі”**;

в) рекомендовані сорти заносити до Всесоюзної державної племінної книги з повним описом всіх наявних про них відомостей на базі даних Держмережі та оригінаторів. Книгу вести при Всесоюзному інституті прикладної ботаніки.

У той період сортоділянки здебільшого працювали на базі дослідних і селекційних станцій. Сорто випробування проводили на стометрових ділянках, при 4–6 кратному повторенні в шаховому їх розміщенні.

В результаті обговорення організаційних питань сорто випробування створено постійний Всесоюзний науково-технічний комітет з сорто-насінневої справи та його Бюро. Основними завданнями Комітету стали: розгляд і погодження стандартних і допустимих сортів, затвердження їхнього районування, контроль ведення племінної книги та інші питання науково-технічного планування сорто-насінневої справи в союзному масштабі [15].

На Всесоюзному з'їзді з селекції, генетики, насінництва і племінного тваринництва було ухвалено запропонований В. В. Талановим Перший проект сортового районування зернових культур, зокрема озимої та ярої пшениці, вівса, ячменю і кукурудзи, дослідження яких проводили одночасно за різними напрямками [16]:

– Визначення порівняльної урожайності сортів – проводили на кожній сортоділянці зазвичай у чотирикратній повторності з фактичним урахуванням урожаю відповідних ділянок окремо і виведенням середнього статистичного. Відносно особливостей сортів, пов'язаних із їхньою пристосованістю до механізованого збирання (осипання, вилягання у злаків, висоти прикріплення початків у кукурудзи, бобів у сої і т.д.), на деяких ділянках, починаючи з 1929 р. організовували спеціальні дослідження й здійснювали облік, що вносило відповідні корективи при оцінці та підборі сортів при районуванні. Зокрема проводили:

– Фенологічні спостереження – з метою визначення відносної скоростиглості сортів, фаз кушіння, колосіння, дозрівання. З'ясували зв'язок метеорологічних умов різних районів та років із вищою чи нижчою врожайністю, стійкістю та якістю урожаю різних сортів.

– Встановлення стійкості сортів проти несприятливих умов середовища – з'ясували відносну зимостійкість сортів озимої пшениці, стійкість селекційних сортів ярої пшениці та ячменю проти шведської, гессенської мухи та грибних хвороб.

– Проведення оцінки сортів для стандартизації та районування – визначали порівняльну врожайність, стійкість і здатність до механізованого збирання, якість продукції [17].

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновки, що методика вітчизняного сорто випробування базується на багаторічних наукових дослідженнях, основи яких було закладено ще у першій половині XIX ст. Зокрема це стосується районування сортів відповідно до ґрунтово-кліматичних регіонів та багаторазової повторності дослідження. Майже сторічний досвід роботи окремими господарствами призвів до необхідності розроблення єдиних наукових основ сорто випробування в 20-х роках минулого століття для всіх установ сортівничого напрямку, що починають створюватися з кінця XIX ст. Як наслідок, на території України, вперше в СРСР, у 1923 р. було організовано Українську сортомережу, як відповідальний за проведення сорто випробування управлінський орган.

Список використаних джерел

1. Балашев Л. Л. Государственное сортоиспытание зерновых культур в СССР (краткий обзор развития сортоиспытания) // Л. Л. Балашев // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве сельского хозяйства СССР. – 1947. – № 11 (128). – С. 12.
2. Маринич П. Е. Государственное сортоиспытание в СССР // П. Е. Маринич // Селекция и семеноводство. – 1967. –

№ 6 (нояб.-декаб.). – С. 20–27.

3. Ожерельєва В. М. Підготовка й проведення Першого з'їзду діячів з селекції, насінництва й розповсюдження насіннєвого матеріалу в 1911 р. [Електронний ресурс] / В. М. Ожерельєва // Історія науки і біографістика. – 2010. – № 4. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/inb/2010-4/10_ozhereleva.pdf.

4. Соляков П. Сорта озимих пшениц: из работ ССУ Сахаротреста / П. Соляков // Бюллетень Сахаротреста. – 1925. – № 6 (26) июнь. – С. 110–113.

5. Бюллетень Сортівничо-насіннєвого управління Цукротресту. – К.: Киев Печать, 1923. – Ч. 3 (січень 1923 р.). – 69 с.

6. Нестеров А. Ф. Сеть опытных полей в сельхозах Сахаротреста / А. Ф. Нестеров // Бюллетень Сахаротреста. – 1925. – № 10 (30) октябрь. – С. 61–66.

7. Батыренко В. Г. Сортоизучение в сети Всеукраинского Общества Семеноводства: программа работ / В. Г. Батыренко; Всес. Т-во Насінництва. – Х., 1926. – Бюл. 20. – 17 с.

8. Гончаров Н. П. Организатор системы государственного сортоиспытания и выдающийся селекционер (130 лет со дня рождения В. В. Таланова) / Н. П. Гончаров // Вавиловский журнал селекции и генетики. – 2002. – № 20. – С. 37–49.

9. Общая селекция и семеноводство полевых культур / [В. Я. Юрьев, П. В. Кучумов, Г. Н. Линник и др.]; под ред. В. Я. Юрьева. – М.: Сельхозгиз, 1940.

10. Фирсова М. К. Итоги работы контрольно-семенной лаборатории / М. К. Фирсова // Информационный бюллетень / Государственная комиссия по сортоиспытанию зерновых культур при Министерстве сельского хозяйства СССР. – 1947. – № 12 (129). – С. 39–44.

11. Перспективный план работ Всесоюзного института прикладной ботаники и новых культур на пятилетие 1927/28–1931/32 гг.: проект. – Л.: Печатня, 1928. – 215 с.

12. Паншин Б. Питання районного викохування сортів цукрового буряка / Борис Паншин // Вісник с.-г. науки. – Х., 1927. – Т. IV. – № 2–3. – С. 52–55.

13. Программа Занятий съезда: Всесоюзный съезд по генетике, селекции, семеноводству и племенному животноводству. – Л.: Изд. орг. бюро, 1929. – 27 с.

14. Батыренко В. Г. Задачи и основные принципы организации государственного сортоиспытания / В. Г. Батыренко // Труды по прикладной ботанике и селекции / Всесоюз. НИИ прикл. ботаники и новых культур, Гос. ин-т опытной агрономии. – Ленинград, 1930. – Т. 5. Семеноводство и сортоизучение. – С. 5–12.

15. Труды Всесоюзного съезда по генетике, селекции, семеноводству и племенному животноводству в Ленинграде 10–16 января 1929 г. – Л.: Изд. ред. коллегии съезда, 1930. – Т. 1. Состав, работа и постановление Съезда. – 177 с.

16. Присяжнюк М. В. Передумови становлення та науково-організаційні засади функціонування вітчизняного сортопробування у 20-х роках ХХ ст. / М. В. Присяжнюк // Селекція і насінництво: міжвідомчий тематичний науковий збірник. – Х., 2011. – № 99. – С. 192–199.

17. Сорты зерновых культур и районы их распространения / Всесоюз. ин-т растениеводства НКЗ СССР, отд. сортоиспытания; под ред. В. В. Таланова. – М.; Л.: Сельхозгиз, 1932. – Вып. 1. – 491 с.

References

1. Balashev L. L. Hosudarstvennoe sortoyspytanye zernovykh kul'tur v SSSR (kratkyy obzor razvityya sortoyspytanyya) / L. L. Balashev // Ynformatsyonnyy byulleten' / Hosudarstvennaya komysyya po sortoyspytanyyu zernovykh kul'tur pry Mynysterstves el'skoho khozyaystva SSSR. – 1947. – № 11 (128). – С. 12.

2. Marynych P. E. Hosudarstvennoe sortoyspytanye v SSSR / P. E. Marynych // Seleksyya y semenovodstvo. – 1967. – № 6 (noyab.-dekab.). – С. 20–27.

3. Ozherel'yeva V. M. Pidhotovka y provedennya Pershoho z yizdudiyachiv z selektsiyi, nasinnystva y rozpovsyudzhennya nasinn'yevoho materialu v 1911 r. [Elektronnyy resurs] / V. M. Ozherel'yeva // Istoriyanauky i biohrafistyka. – 2010. – № 4. – Rezhymdostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/inb/2010-4/10_ozhereleva.pdf.

4. Solyakov P. Sorta ozymykh pshenyts: yz rabot SSU Sakhartresta / P. Solyakov // Byulleten' Sakhartresta. – 1925. – № 6 (26) yuun'. – S. 110–113.

5. Byuletен' Sortivnycho-nasinn'ovoho upravlinnya Tsukrotrestu. – К.: Kyev Pechat', 1923. – Ч. 3 (sichen' 1923 r.). – 69 s.

6. Nesterov A. F. Set' opytnykh poley v sel'khozakh Sakhartresta / A. F. Nesterov // Byulleten' Sakhartresta. – 1925. – № 10 (30)

okryabr'. – S. 61–66.

7. Batyrenko V. H. Sortoizuchenye v sety Vseukrainskogo Obshchestva Semenovodstva: programma rabot / V. H. Batyrenko; Vseukr. T-vo Nasinnystva. – Kh., 1926. – Byul. 20. – 17 s.

8. Honcharov N. P. Orhanyzator systemy hosudarstvennoho sortoyspytanyya y vydayushchyya selektsyoner (130 let so dnya rozhdenyya V. V. Talanova) / N. P. Honcharov // Vavyl'ovskyy zhurnal selektsyy y henetyky. – 2002. – № 20. – S. 37–49.

9. Obshchaya selektsyya y semenovodstvo polevykh kul'tur / [V. Ya. Yur'ev, P. V. Kuchumov, H. N. Lynnyk y dr.]; podred. V. Ya. Yur'eva. – M.: Sel'khozhyz, 1940.

10. Fyrsova M. K. Ytohy raboty kontrol'no-semennoy laboratoryy / M. K. Fyrsova // Ynformatsyonnyy byulleten' / Hosudarstvennaya komysyya po sortoyspytanyyu zernovykh kul'tur pry Mynysterstve sel'skoho khozyaystva SSSR. – 1947. – № 12 (129). – S. 39–44.

11. Perspektivnyy plan rabot Vsesoyuznoho ynstytuta pry kladnoy botanyky y novykh kul'tur na pyatiletye 1927/28–1931/32 hh.: projekt. – L.: Pechatnya, 1928. – 215 s.

12. Panshyn B. Pytannya rayonovoho vykokhuvannya sortiv tsukrovoho bur'yaka / Borys Panshyn // Visnyk s.-h. nauky. – Kh. – 1927. – Т. IV. – № 2–3. – С. 52–55.

13. Programma Zanyaty y sezda: Vsesoyuznyy sezid po henetyke, selektsyy, semenovodstvu y plemennomu zhyvotnovodstvu. – L.: Yzd. orh. byuro, 1929. – 27 s.

14. Batyrenko V. H. Zadachy y osnovnye pryntsyipy orhanyzatsyy hosudarstvennoho sortoyspytanyya / V. H. Batyrenko // Trudy po prykladnoy botanyke y selektsyy / Vsesoyuz. NYI prykl. botanyky y novykh kul'tur, Hos. yn-t opytnoy ahronomyy. – Lenynhrad, 1930. – Т. 5. Semenovodstvo y sortoizuchenye. – С. 5–12.

15. Trudy Vsesoyuznoho sezda po henetyke, selektsyy, semenovodstvu y plemennomu zhyvotnovodstvu v Lenynhrade 10–16 yanvarya 1929 h. – L.: Yzd. red. kollehyy sezda, 1930. – Т. 1. Sostav, rabota y postanovlenye Sezda. – 177 s.

16. Prysyazhnyuk M. V. Peredumovy stanovleniya ta naukovoorhanizatsiyi zasady funktsionuvannya vitchyznyanoho sortovoprobuuvannya u 20-kh rokakh XX st. / M. V. Prysyazhnyuk // Seleksiya i nasinnystvo: mizhvidomchyy tematychnyy naukovyy zbirnyk. – Kh., 2011. – № 99. – С. 192–199.

17. Sorta zernovykh kul'tur y rayony ykh rasprostranenyya / Vsesoyuz. yn-t rastenyevodstva NKZ SSSR, otd. sortoyspytanyya; podred. V. V. Talanova. – M.; L.: Sel'kolkhozhyz, 1932. – Vyp. 1. – 491 s.

Vasyliuk P., Director of the Ukrainian Institute for Plant Variety Examination (Ukraine, Kyiv), vasyliuk@sops.gov.ua

Formation and development of scientific principles of domestic variety testing in early XX century

Domestic variety testing based on scientific principles of research work, which laid the foundations of the late XVIII – early XIX centuries. As the results of the research showed, the principles of triple replicate of the trial and variety accordance to the region soil and climatic conditions has become a one of a major during development in 1923 Test Guidelines and proposed varietal zoning by V. Talanov in 1928. The aim of the article is to highlight the evolution of scientific thought concerning the variety testing direction.

In presented material by historical and scientific research methods are disclosed preconditions of development and implementation of unified Test Guidelines for all specialized authorities. It was found the motivation to begin such work, highlighted the main directions on which were explored varieties in the early XX century, shown on what properties and peculiarities of plants and varietal seeds was paid attention during choosing the best ones.

Keywords: variety testing, variety network, variety, Test Guidelines, variety zoning, standardization.

Васильюк П., директор Українського інституту експертизи сортів рослин (Україна, Київ), vasyliuk@sops.gov.ua

Становлення і розвиток наукових основ отечественного сортоиспытания в начале ХХ в.

Отечественное сортоиспытания базируется на научных принципах исследовательской работы, основы которых заложены еще в конце XVIII – начале XIX в. Как показали результаты исследования, принципы трехкратной повторности опыта и соответствия сортов почвенно-климатическим условиям региона стали одними из основных при разработке в 1923 г. методики сортоиспытания и предложенного В. В. Талановым в 1928 г. сортового районирования. Целью статьи является освещение эволюции научной мысли в направлении испытания сортов.

В приведенном материале методом историко-научного исследования раскрыто препосылки разработки и внедрения единой методики сортоиспытания для всех специализированных учреждений. Выявлено мотивацию начала такой работы, освещены основные направления, по которым исследовали сорта в начале ХХ в., показано на какие свойства и особенности растений и сортовых семян обращали внимание при выборе лучших.

Ключевые слова: сортоиспытание, сортосеть, сорт, методика сортоиспытания, районирование сортов, стандартизация.

* * *

УДК 94(477)“1941/1944”

Куницький М.

кандидат історичних наук, заступник генерального директора Українського державного підприємства поштового зв'язку “Укрпошта” (Україна, Київ)

ЛЕГІТИМІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ОКУПАЦІЙНОГО АПАРАТУ ВЛАДИ РАЙХСКОМІСАРІАТУ “УКРАЇНА” (1941–1942 РР.)

Аналізуються особливості проведення легітимізаційних заходів, які проводилися цивільною адміністрацією Райхскомісаріату “Україна” в 1941–1942 рр. Автор розглядає ці явища і процеси у контексті особливостей реалізації мети та завдань гітлерівської окупаційної політики.

Ключові слова: експансія, Третій Райх, Райхскомісаріат “Україна”, нацистська окупація, цивільна адміністрація, місцеве населення.

Нацистська окупація України передбачала проведення заходів легітимізації, за допомогою процедур якої утверджувалася нова державно-політична система.

У тих умовах вони означали примусити українське суспільство визнавати законність повноважень окупаційної адміністрації на здійснення влади. Легітимність надавала німецькій владі авторитету, а він, у свою чергу, примушував окуповане суспільство підкорятись їй незалежно від застосування або незастосування правових санкцій. Цим і зумовлюється актуальність теми дослідження.

Окремі сегменти цієї багатогранної проблеми розглянуті у дослідженнях В. Рекотова [1], М. Ковалю [2; 3], О. Лисенка та Т. Першиної [4], О. Гончаренка [5]. Аналіз історіографічних напрацювань попередників вказує на ту обставину, що зазначена проблема усе ще потребує додаткових дослідницьких зусиль. Відповідно до цього, об'єктом дослідження визначається нацистський режим, встановлений на теренах РКУ, предметом – окупаційна політика, яка спрямовувалась на українське суспільство.

Легітимізація розпочала здійснюватися у відповідних процедурах, але це не означало рівнозначність її юридичному позитивізму. Головним для німецьких адміністраторів стало прийняття суспільством певної системи норм і цінностей, умов і правил взаємного існування, визнання сили загальності і обов'язковості за настановами їх волі. Тому в цих умовах окупаційна влада в основному використовувала інструментарій адміністративної легітимізації.

Дієздатність німецької окупаційної влади багато в чому залежала від її легітимності. Тому німецькі адміністратори застосовували легітимізаційні технології для життєздатності окупаційної системи в цілому. Зрозуміло, що процес легітимізації окупаційної влади розпочинався в перші дні вступу німецьких військ. Для цього застосовувалися оголошення, випуски газет, інші технічні засоби донесення інформації до людей. Усі ставилися перед фактом обов'язкового повернення на свої робочі місця тощо. У пресі з'являлися й вказівки та роз'яснення фельд- та ортскомендатур щодо особливостей організації порядку управління, функцій і службових завдань новостворених органів місцевої влади, вимоги до їх керівників, їх взаємодії і стосунків з німецькими військовими установами тощо [7, арк. 1–5].

Рішення про передачу в управління певних окупованих територій приймалися керівниками фельдкомендатур. Приймалися вони досить оперативно. Після цього видавався відповідний наказ (як правило, № 1) по ортскомендатурах [8, арк. 1], у якому місцеве керівництво повідомлялося про зміну його службового підпорядкування, формулювалися вимоги по основній службовій діяльності [9, арк. 1, 59, 60].

Більш складні й подовжені в часі технології легітимізації здійснювалися при передачі відповідних територій у відання цивільної адміністрації РКУ. Для цього створювалися спільні комісії, які склалися із представників Головного командування окупаційними військами в Україні та Райхсміністерства східних окупованих територій [9, арк. 100]. Ці комісії чітко визначали територіальні межі районів, які підлягали передачі. У результаті роботи цих тимчасових інституцій готувалися технічні умови для зміни влади. Лише після цього особисто А. Гітлером видавався відповідний указ [9, арк. 135].

Офіційна процедура передачі влади від військової адміністрації установам РКУ мала надзвичайно помпезний характер. На цих зібраннях були присутні й місцеві керівники, представники допоміжної поліції [10, арк. 78]. Після виступів і обопільних подяк наставав урочистий момент і влада переходила до адміністрації РКУ. Після цього її представник, як правило, гебітскомісар, формулював вимоги до населення і місцевого керівництва [11].

Після отримання владних повноважень керівники генеральних комісаріатів та гебітскомісаріатів оприлюднювали цей факт у місцевій пресі, чітко визначаючи територіальні межі районів, які переходили у їх службове підпорядкування [12; 13]. Ось який вигляд мало відповідне повідомлення керівника генеральної округи “Київ”: “Київська Генеральна Округа складається з територій колишніх областей: Київської, Полтавської і міста Києва. У зв'язку з новим поділом округи даліше управління колишньої Київської області є зайвим. Отже, управління Київської області закінчило свою діяльність. Усі розпорядження Німецького Цивільного управління для Генеральної Київської Округи надходять виключно через Генералкомісара Києва. Складові частини колишньої Київської області закликані до співробітництва. Під керуванням Генерального Німецького цивільного управління здійснюватимуть гебітскомісари, за моїм дорученням, приступили до виконання своїх обов'язків. Їм підпорядковані безпосередньо начальники районів” [14].

Гебітскомісари також оголошували відповідні відозви до місцевого населення. Керівник гебітскомісаріату “Біла Церква” генеральної округи зазначив наступне: “Дня 1 січня місяця 1942 року прийняв я остаточно всю виконавчу владу в області Біла Церква. Повітова область займає райони: Біла Церква, Сквирка, Рокитно, Узин, Володарка і Половецьке. Як обласний комісар, я є одиноким службовим зверхником всіх начальників районів і бургомістрів. Сподіваюся від установ населення моєї області беззастережної співпраці. Всякі саботажі при розбудові німецької влади я рішений (в зародку) здержати. З другої сторони запевняю всім доброї волі охорону німецької влади. Лише кров і зброя німецьких вояків звільнили цей край від більшовизму. Відбудува-